

Коськін Олександр
магістрант факультету психології,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
Коць Михайло
науковий керівник, кандидат психологічних наук, доцент,
Волинський національний університет імені Лесі Українки

СХИЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПРОЦЕСІ ВИБОРУ МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЇ

Анотація. У роботі висвітлено результати теоретичного та емпіричного дослідження особливостей схильностей старшокласників у процесі вибору майбутньої професії.

Визначено, що науковий рівень профорієнтаційної діагностики визначається методологічними засадами професійного аналізу. Цей аналіз ґрунтується на загальних методологічних, загальнонаукових принципах, а також на принципах окремих наук, які вивчають різні аспекти трудового життя і дані яких використовуються для створення професійних профілів.

Доведено, що до професійно важливих якостей належить схильність як вибіркова спрямованість індивіда на певну діяльність. В її основі лежить глибока і постійна потреба людини в певній діяльності, прагнення до вдосконалення умінь і навичок, пов'язаних з цією діяльністю.

Результати емпіричного дослідження показали, що у значної частини випускників відсутні професійні нахили, інтереси та психологічний тип особистості, їхнє професійне самовизначення характеризується як конфліктне та, як правило, детерміноване іншими зовнішніми чинниками: настанови батьків, соціальний престиж професії, рівень заробітної плати тощо. Такі старшокласники потребують індивідуальної професійної консультації та корекції свого професійного самовизначення.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробленні спеціальних тренінгових програм, які б сприяли оптимізації професійного самовизначення у старшому шкільному віці.

Ключові слова: старшокласник, профорієнтація, схильності.

Актуальність дослідження. Підвищення якості професійної підготовки фахівців зумовлене, з одного боку, інтеграцією української системи освіти у світовий освітній простір, а з іншого – потребам розвитку сучасного ринку праці спеціалістів для майбутньої відбудови країни після воєнних дій, особистісні характеристики яких відповідають загальнолюдським і національно-культурним цінностям з високою професійною компетентністю.

Важливість підготовки до особистого життя та майбутньої праці значно зросла в умовах реформування української середньої освіти та надання їй профільного спрямування. Запровадження спеціального навчання у спеціалізованих ліцеях певним чином змінює традиційний погляд на процес професійного самовизначення учнівської молоді.

Профконсультаційна робота зі старшокласниками не може бути ефективною, якщо не враховується їх схильність до певної професійної діяльності.

Метою дослідження є теоретичне та емпіричне обґрунтування психологічного інструментарію діагностики схильностей старшокласників з метою професійного самовизначення.

Для досягнення поставленої мети були визначені наступні **завдання дослідження** :

1. Теоретичне дослідження проблеми діагностики професійної спрямованості схильностей та аналізу їх впливу на мотивацію вибору професії старшокласників.

2. Вивчити психологічний зміст і структуру схильностей старшокласників як детермінант їх професійного самовизначення та формування особистості майбутнього фахівця.

Виклад матеріалу. Вивчення структури особистості, її індивідуально-психологічних особливостей є надзвичайно важливим у профорієнтації і особливо в процесі визначення її «професійної придатності».

Ускладнення структури, диференціація індивідуальних особливостей особливо яскраво проявляється при вивченні різноманітних форм трудової діяльності та суспільних (колективних) відносин.

Процес формування професійно важливих якостей складний і тривалий і відбувається на основі психологічних особливостей особистості. Професійно важливі якості формуються певним видом діяльності в процесі засвоєння і діяльності особистості. Це динамічний процес проектування функціонально-оперативних дій з урахуванням психологічних особливостей особистості. У процесі засвоєння і виконання діяльності психологічні особливості поступово стають професійними, утворюючи самостійну підструктуру [7].

Професійно важливими якостями є також задатки, здібності і схильності.

Схильність – одна з форм особистісної спрямованості, до складу якої входять інтерес і цілеспрямоване прагнення до реалізації в дії [6].

Професійна придатність визначається не тільки рівнем розвитку здібностей, а й рівнем розвитку інших особистісних властивостей особистості, особливо особистісних схильностей і мотивації.

Схильність – будь-яке позитивне, внутрішньо мотивоване ставлення (потяг, інтерес тощо) до будь-якої діяльності. Психологічною основою схильності є постійна потреба особистості в певній діяльності, коли привабливими є не тільки досягнуті в ній результати, але й сам процес діяльності. Схильність, що склалася, характеризується також тривалим прагненням до дії та ненаситним творчим настроєм на її зміну, розвиток, постійне накопичення знань і вдосконалення відповідних цій діяльності вмінь і навичок. Схильність, що характеризується всіма цими якостями, називається покликанням. Як правило, задатки розвиваються в гармонії з відповідними здібностями і виступають чинником, складовою таланту [6].

Формування професійно важливих якостей починається з виникненням професійної мотивації [1; 2; 3; 4; 5 та ін.]. Тому звернемося до фокусу – стійкої системи мотивів, що діє в різних ситуаціях.

У нашому дослідженні профорієнтаційних схильностей, інтересів, установок та професійно важливих особистісних рис ми застосовували такі методи: *психодіагностичні*, методика «Карта інтересів», методика діагностики схильностей Йовайши, типологічний опитувальник Голланда, методика вивчення інтересів і схильностей учня. Об'єктами тестування були 86 учнів 11 класів ЗЗСО.

Результати проведення та обробки результатів за методикою «Карта інтересів» показують, що інтереси старшокласників дуже різні. З рисунку 1 видно, що інтереси хлопців переважають до математики, фізкультури та спорту, військових предметів, географії, іноземних мов, права та правознавства, будівництва та історії.

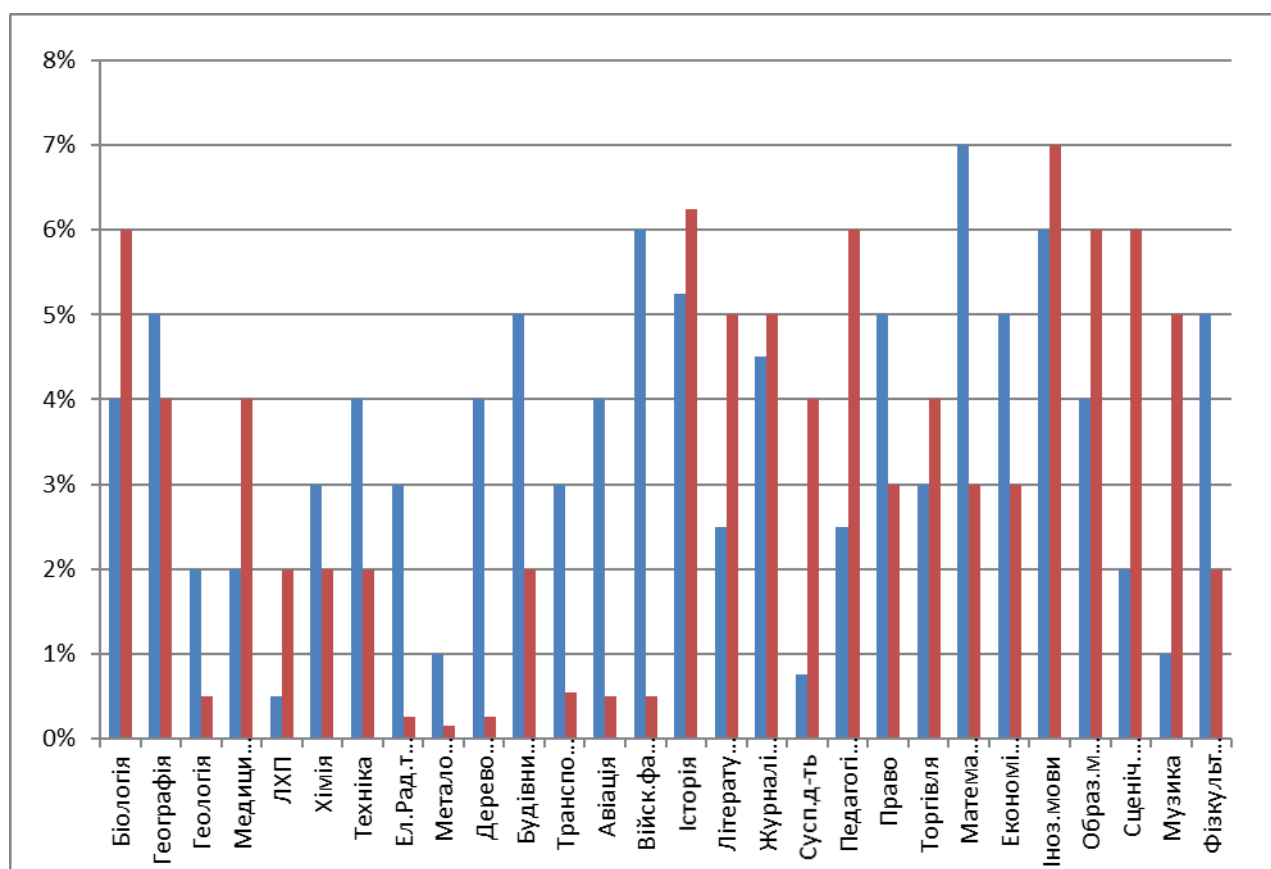

Рис. 1. Діаграма прояву схильностей та інтересів учнів 11-го класу за методикою «Карта інтересів» (у %, n – 86)

Примітка: – 1-й стовпчик діаграми – хлопці (n – 42)
– 2-й стовпчик діаграми – дівчата (n – 44)

Інтереси дівчат переважають у сферах біології, історії, літератури, журналістики, педагогіки, іноземних мов, образотворчого та сценічного мистецтва, музики.

Таким чином, результати застосування даної методики показують, що у хлопців більша професійна схильність до таких сфер діяльності, як матеріальні інтереси (виробництво і споживання матеріальних благ,

планово-господарська діяльність), технічні інтереси (людина-машина), фізична праця (схильність до рух, фізична робота).

Ми використали методику Л. Йовайши для більш точної діагностики професійних схильностей старшокласників. У результаті виконання даної методики ми отримали наступні результати (табл. 1).

Таблиця 1

Результати діагностики професійних схильностей старшокласників за методикою Л.А. Йовайши (у відсотках, n – 86)

Сфера інтересів і схильностей					
Мистецтво	Технічні інтереси	Робота з людьми	Розумова праця	Фізична праця	Матеріальні інтереси
Хлопці					
8%	25%	9%	11%	24%	31%
Дівчата					
15%	4%	29%	21%	11%	26%

У дівчат дещо інші професійні нахили, ніж у хлопців. Вони більш схильні до таких сфер професійної діяльності, як робота з людьми, сфера матеріальних інтересів (виробництво і споживання матеріальних благ, планово-господарська діяльність), робота з людьми і духовна праця (схильність до духовної діяльності).

Для співставлення професійних схильностей та інтересів із типом особистості ми використали методику Джона Голланда, який виділяв шість типів людей: реалістичні, інтелектуальні, соціальні, конвенційні (стандартні), ділові (підприємницькі), артистичні. Кожен тип характеризується певними рисами темпераменту, характеру тощо. У зв'язку з цим певному психологічному типу особистості відповідають професії, в яких людина може досягти найбільших успіхів. За методикою Джона Голланда ми отримали наступні результати (табл. 2).

Результати показують, що серед хлопців переважають реалістичні, інтелектуальні та соціальні типи (загалом 69%) і широко представлений діловий тип (19%), а для дівчат соціальний та артистичний (загалом 61%) та значно представлений діловий тип (15%). Це свідчить про те, що майже більшість першокласників (72%) мають психологічні типи особистості, які відповідають їх схильностям до тієї чи іншої професії.

Опитування також виявило, що у значної частини випускників шкіл (28%) відсутні професійні нахили та інтереси та психологічний тип особистості, їхнє професійне самовизначення характеризується як конфліктне та визначається іншими, як правило, зовні детермінованими факторами – інструкціями. від батьків, соціального престижу професії, рівня оплати праці тощо. Такі старшокласники потребують індивідуальної професійної консультації та корекції свого професійного самовизначення.

Таблиця 2

Результати дослідження професійних схильностей та інтересів за методикою Дж. Голланда

Психологічні типи людей					
Реалістичний	Інтелектуальний	Соціальний	Конвенційний	Діловий	Артистичний
Хлопці					
25%	23%	21%	4%	19%	8%
Дівчата					
11%	6%	34%	7%	15%	27%

Проведене дослідження виявило необхідність кардинальних змін у сфері профорієнтаційної роботи зі старшокласниками як з боку шкільного психолога, так і щодо введення в навчальну програму курсу професійної консультації, яку міг би проводити шкільний психолог.

Накопичений досвід вирішення життєвих проблем призводить до формування в структурі особистості «комплексу компетентностей» (куди входить рівень домагань, наполегливості виконання, контроль за результатами тощо), який реалізується при зіткненні з новими заняттями, завдання, особливо завдання підвищення кваліфікації, які визначають характер конкретного рішення.

Висновки. Доведено, що до професійно важливих якостей належить схильність як вибіркова спрямованість індивіда на певну діяльність. В її основі лежить глибока і постійна потреба людини в певній діяльності, прагнення до вдосконалення умінь і навичок, пов'язаних з цією діяльністю.

Обґрунтовано, що у значної частини випускників відсутні професійні нахили, інтереси та психологічний тип особистості, їхнє професійне самовизначення характеризується як конфліктне та, як правило, детерміноване іншими зовнішніми чинниками: настанови батьків, соціальний престиж професії, рівень заробітної плати тощо. Такі старшокласники потребують індивідуальної професійної консультації та корекції свого професійного самовизначення.

Результати емпіричного дослідження показали, що у значної частини випускників відсутні професійні нахили та інтереси та психологічний тип особистості, їхнє професійне самовизначення характеризується як конфліктне та, як правило, детерміноване іншими зовнішніми чинниками: настанови батьків, соціальний престиж професії, рівень заробітної плати тощо. Такі старшокласники потребують індивідуальної професійної консультації та корекції свого професійного самовизначення.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробленні спеціальних тренінгових програм, які б сприяли оптимізації професійного самовизначення у старшому шкільному віці.

Список використаних джерел:

1. Бойко М. Проблеми професійного самовизначення випускника сучасної школи: результати діагностичного дослідження. *Наукові записки Тернопільського національного*

педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. Тернопіль, 2016. Вип. 16. С. 231–236. URL: <http://nzp.tnpu.edu.ua/article/view/65693>.

2. Вієвська М., Красовська Л. Мотивація професійного саморозвитку у реалізації стратегії формування управлінських компетенцій. *Вища школа*. 2010. № 3/4. С. 89–104.

3. Гура Т. Професійне мислення: механізм успішної/невдалої соціалізації фахівця. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка* : [зб. наук. пр.] / відп. ред. Л. Ф. Бурлачук. Київ, 2015. Вип. 1 : Психологія. С. 26–29.

4. Коць М., Давидюк К. Діагностика мотивації до навчання дітей старшого шкільного віку профільних класів. *Особистість і суспільство: методологія та практика сучасної психології: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.* (13 трав. 2019р.) / за заг. ред. Я. О. Гошовського, О. В. Лазорко, А. В. Кульчицької, Т. В. Федотової. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2019. С. 97–100.

5. Муранова Н. П. Розвиток професійного інтересу старшокласників у системі доуніверситетської підготовки. *Вісник ГНПУ ім. О. Довженка* : зб. наук. праць / відп. ред. О. І. Курок. Глухів, 2012. Вип. 20. С. 130–134. URL: <https://dspace.nau.edu.ua/handle/NAU/23973>.

6. Психологія особистості : Словник-довідник ; за ред. П. П. Горностая, Т. М. Титаренко. Київ : Рута, 2001. 320 с.

7. Становлення ідентичності фахівця : монографія / НАПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка ; за ред. В. Л. Злиwkова. Київ ; Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 260 с.

Остапйовський Олександр

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри педагогіки і психології,

Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ВОЛОНТЕРСТВА

Мабуть важко уявити наскільки важливу роль зараз відіграє волонтерство в розвитку та збереженні держави, що в свою чергу породжує інтерес до психологічної складової даного соціального явища. Для вивчення даного питання, насамперед варто розібратися в значенні самого терміну «волонтер». Етимологія слова «волонтер» від латинського «voluntarius» – воля, бажання, а в перекладі з англійської «voluntary» – доброволець (що в свою чергу породжує те, що частина авторів волонтер і доброволець вважають тотожними поняттями), добровільний учасник, тобто особа, яка за власним бажанням допомагає іншим, добровільно витрачаючи вільний час на здійснення суспільно-корисної діяльності [36: 1], «волонтер – це особа, яка за власним бажанням допомагає людям; фізична особа, які добровільно здійснює благодійну неприбуткову діяльність з надання послуг громадянам, організаціям і суспільству загалом» [37: 1]. В законі України «Про волонтерську діяльність» волонтер розглядається як фізична особа, яка добровільно здійснює соціально спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги [2].

Надання волонтерської допомоги здійснюється за 19 основними напрямками визначених в законі України «Про волонтерську діяльність» та «іншими напрямками, не забороненими законодавством» [2]. Волонтерська